

ปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา*

THE FACTORS PROMOTING CULTURE OF PEACE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

บุญวัตร ผิวขำ* และ ศักดิ์ดา หารเทศ

Boonyawat Phiwkham and Sakda Hanthet

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: Boonyawat027@gmail.com

บทคัดย่อ

สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาเกิดจากความพยายามในการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ “สันติวัฒนธรรม” บวกกับแนวคิดของผู้เขียนเพื่อหาบทสรุปเกี่ยวกับภาพลักษณ์และคุณลักษณะของพฤติกรรมเชิงสันติวัฒนธรรมและวิธีการสร้างปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา พบว่า สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา คือ “เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่อย่างมีปกติสุขของสมาชิกอันเนื่องมาจากการติดต่อสื่อสารและการดำเนินกิจกรรมเพื่อการศึกษาที่สะดวกคล่องตัวภายใต้หลักของความเห็นอกเห็นใจเอื้ออาทรและการให้เกียรติแก่กัน ภาพลักษณ์ทั่วไปของสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาจะปรากฏลักษณะทั่วไปอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพเกี่ยวข้องกับความสะดวกสบายหรือสุขกายเรียกว่า “สันติภายนอก” และลักษณะทางจิตใจเกี่ยวข้องกับปัจจัยแห่งสันติสุขที่แท้จริง เช่น ความเมตตากรุณา จิตอาสาช่วยเหลือ การให้เกียรติแก่กัน เป็นต้น เรียกว่า “สันติสุขภายใน” ดังนั้น การสร้างปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมจึงต้องทำควบคู่ไปทั้ง 2 ด้าน คือ ปัจจัยหนุนเสริมสันติภายนอกโดยใช้คำบัญญัติทางพระพุทธศาสนาว่า “ปรโตโฆสะ” และปัจจัยหนุนเสริมสันติภายในเรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” พบว่า สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายและไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ภายในเวลาอันสั้นและต้องใช้ความพยายามบวกด้วยสติปัญญาและความมีวิสัยทัศน์ที่เฉียบแหลมของผู้บริหารสถานศึกษาในการสร้างปัจจัยหนุนเสริมให้เกิดผลอย่างยั่งยืน..... พบต่อไปว่า สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษามีประโยชน์คุณค่าหลายประการแต่ที่สำคัญ คือ ทำให้สถานศึกษามีนวัตกรรมในการสร้างสันติสุขให้เกิดแก่ผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกทำให้สถานศึกษาได้ผลิตบุคลากรที่มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลและประสิทธิภาพออกสู่สังคมโดยสามารถตอบสนองความคาดหวังของสังคมที่มีต่อสถานศึกษาได้อย่างภาคภูมิใจ

คำสำคัญ: สันติวัฒนธรรม, สันติภายนอก, สันติภายใน, สถานศึกษา

Abstract

Peace culture in educational institutions arises from an effort to study principles, concepts, theories about “Peaceful culture” combined with the author's concept to find a conclusion about the image and characteristics of peaceful cultural behavior and how to create factors that promote peace culture in various aspects of education. It was found that peace culture in educational institutions is “related to the peaceful well-being of members through communication and the flow of educational activities under the principles of compassion and

* Received February 28, 2023; Revised March 26, 2023; Accepted April 15, 2023

generosity; honor each other..... The general image of peace and culture in educational institutions appears in two general characteristics: physical characteristics related to comfort or well-being, called “External peace” and spiritual traits are associated with true peace factors, such as benevolence. Volunteer to help Respecting each other, etc. is called “inner peace” Therefore, creating factors to promote cultural peace must be done in conjunction with 2 aspects, namely the factors that promote external peace by using the Buddhist stipulations “Paratoghosa” and the factors that promote internal peace called “Yonisomanasikara” It was found that peace and culture in schools is not easy and cannot be achieved in a short time and requires positive effort with wisdom and keen vision of school administrators to create supporting factors. for sustainable results. It was further found that Santivithamma in educational institutions has many benefits and values, but the most important thing is that it enables educational institutions to have innovations in creating peace for learners both internally and externally. to society by being able to proudly meet the expectations of society towards the educational institute.

Keywords: cultural peace, outer peace, inner peace, school: educational institutions

บทนำ

สถานศึกษาเป็นภาพเชิงสัญลักษณ์ของสถาบันการศึกษาซึ่งเป็นดินแดนความแห่งความคาดหวังของสังคม ในการพัฒนาหล่อหลอมบุคลากรของสังคมให้มีความพร้อมที่จะออกมาดำรงชีพอย่างมีคุณภาพโดยสามารถสร้าง ธรรมประโยชน์หรือ “ผลลัพธ์อันมีค่า” ทั้งส่วนตนและส่วนรวม สถานศึกษาจะแสดงบทบาทสร้างผลลัพธ์ สสนองตอบความคาดหวังของสังคมได้ต้องดึงเอาเครื่องมือคือ “สันติวัฒนธรรม” มาเป็นตัวขับเคลื่อนหนุนเสริมให้ สถานศึกษาแสดงบทบาทหน้าที่สร้าง “ผลลัพธ์” อันมีค่าดังกล่าวให้บรรลุตามเป้าหมาย ปัจจัยหนุนเสริมหรือมีอ ไร้ แขนง และมันสมองของ “สันติวัฒนธรรม” คือ ปัจจัยหนุนเชิงสัญลักษณ์ภายนอกหรือ “โปรโตโฆส” ได้แก่ ความพร้อมของบริบทที่ส่งผลให้เกิดความสามารถด้านทักษะและองค์ความรู้ด้านพุทธิปัญญา และปัจจัยหนุนเชิง ลีภายในอันละเอียดอ่อนซึ่งเป็นผลจากพิจารณาปัญญาหรือ “โยนิโสมนสิการ” ปัจจัยหนุนดังกล่าวจะช่วยเสริมให้ เกิดพลัง “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” บทบาทของมันคือการประสานร้อยเรียงเป็นบรรทัดฐานปฏิบัติเชิง สัญลักษณ์ของสถานศึกษาและรูปแบบเชิงซ้อนที่มีทั้งสัญลักษณ์และครรลองแห่งสันติหรือวิถีแห่งสันติอยู่ในนั้น อย่งไรก็ตาม ความแข็งแกร่งของปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาต้องอาศัยองค์พหุอื่นอีกหลาย ด้านและต้องมีพลวัตร่วมกัน จากแนวคิดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” ไม่ได้มุ่งศึกษา เพียงความขัดแย้ง หรือมีความรุนแรงในสถานศึกษาที่เป็นรูปธรรมเพียงน้อยเดียว แต่มุ่งศึกษามองลึกไปถึงความ แยกคายละเอียดอ่อนที่เป็นทั้งปัจจัยหนุนเสริมและปัจจัยปัญหาของ “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” ด้วย ประโยชน์คุณค่าของสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาปรากฏให้เห็นโดยบุคคล กลุ่มบุคคลในสถานศึกษาดำรงชีวิต ร่วมกันบนพื้นฐานของหลัก “สันติวิธี” เช่น ความเมตตากรุณาบนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ความไว้น้อมเชื่อใจ กันได้ การให้เกียรติกัน มีปฏิสัมพันธ์อย่างอารยชน มรรควิธดังกล่าว ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจน กลายเป็นวิถีชีวิตของสถาบันสะท้อน “สันติวัฒนธรรม” ตามความคาดหวังของสังคม

แนวคิดทั่วไปของสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

สถานศึกษา (โรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยซึ่งจัดการศึกษาแก่ประชากรวัยต่าง ๆ ของสังคม) เป็นองค์กรเชิงสัญลักษณ์ของสถาบันการศึกษาหนึ่งในสถาบันหลักของสังคมมีความสำคัญในฐานะเป็นองค์กรแห่งความคาดหวังของสังคมในการทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม (Socialization) โดยการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการอยู่รอดและระเบียบวินัยเพื่อการอยู่ได้ในสังคม (พระครูอุทุมพรภักทธรรม และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, 2563) และเนื่องจากสถานศึกษาเป็นศูนย์รวมของคนจำนวนมากกระจายอยู่ในองค์การต่าง ๆ ภายใต้โครงสร้างขององค์กร จุดแข็งของคนหรือมนุษย์คืออยู่ร่วมกันเป็นสังคมตามหลักการ “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” (Human being is social animal) เพื่อการอิงอาศัยช่วยเหลือและพัฒนาสังคมให้มีความพร้อมเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม แต่กระนั้นการอยู่ร่วมกันของผู้คนจำนวนมากซึ่งมีความคิดและการกระทำที่หลากหลายตามบริบทของเหตุปัจจัยที่ต่างกันส่งผลให้เกิด “ความขัดแย้ง” (conflict) ในระดับต่าง ๆ (Lewis Coser, 1956) ทั้งความขัดแย้งระดับบุคคล (Intrapersonal Conflict) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal Conflict) และความขัดแย้งภายในองค์กร (Intra-organization Conflict) ความขัดแย้งในระดับที่ส่งผลกระทบที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานและการดำรงชีพจำเป็นต้องแก้ปัญหาและเครื่องมือในการแก้ปัญหาความขัดแย้งให้เกิดผลอย่างยั่งยืนคือการใช้หลัก “สันติวิธี” ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ใช้ความรุนแรงส่งผลที่ยั่งยืนและเป็นไปตามหลักจริยธรรมหรือ ศาสนธรรม (จรัญ ภักดีธนากุล, 2556) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่จะนำเสนอเกี่ยวกับหลักสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาความไม่ปกติสุขของปัจเจกชนในสถานศึกษาเชิงสาเหตุ เชิงลึกโดยใช้วิธีการปัญญาค้นสูงที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” มากกว่าปัญหาทางกายภาพ หรือปัญหาเชิงสัญลักษณ์ หรือปัญหาทางกายภาพซึ่งเป็นปัญหาปลายน้ำที่เกิดจากความบกพร่องของปัจจัยแวดล้อมหรือ “โปรโตไซส” ภายในองค์กรเพราะปัญหาดังกล่าวสามารถใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ปกติเข้าแก้ปัญหาได้แล้ว ดังนั้น บทบาทหลักของสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาที่จะกล่าวถึง คือ การกำหนดวางปัจจัยประกอบเชิงบวกเพื่อสร้างความเข้าใจ เข้าถึง แก้ปัญหาความไม่ปกติสุขของบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรที่ต้นน้ำและสร้างแนวปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์บนถนนสายสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้สถานศึกษาสามารถแก้ปัญหาและผลิตบุคลากรที่พร้อมทั้งศักยภาพและคุณภาพตอบสนองความคาดหวังของสังคมอย่างสอดคล้องและยั่งยืน

ความหมายของสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

การนิยามความหมายของ “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” คงต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปมาจากความหมายของ “สันติวัฒนธรรม” ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายที่คล้ายกัน ดังนี้

1. สันติวัฒนธรรม หมายถึง การดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมหรือองค์กรตามบริบทของเส้นทางสันติสุข เช่น ความเอื้ออาทรต่อกัน ความรักสามัคคี การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยปัญญา เป็นต้น (บุญสิน ผิวขำ, 2560)
2. สันติวัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมการดำรงชีวิตร่วมกันด้วยความเมตตากรุณา บนหลักการพื้นฐานการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ช่วยให้สังคมมนุษย์ปฏิบัติตามหน้าที่ต่อกันและกันโดยปราศจากความรุนแรงแล้วนำไปสู่ชีวิตสงบสุข มีความเจริญงอกงามทั้งภายนอกและภายในของความเป็นมนุษย์ (เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์, 2555)
3. สันติวัฒนธรรม เป็นสภาวะที่มีความสมดุลกลมกลืนกันของอัตลักษณ์ ทัศนคติ คุณค่า ความเชื่อและแบบแผนการปฏิบัติในการใช้ชีวิตและความต้องการพื้นที่อิสระเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลในสังคมนั้นๆ (สถาบันพระปกเกล้า, 2563)

4. รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2548) ได้สะท้อนมุมมองว่า “สันติวัฒนธรรมคือ การทำให้เห็นว่าคนรอบ ๆ ตัวเราเป็นคนทั้งนั้นแม้จะแตกต่างจากเรา ต้องคิดว่าทำอย่างไรให้เกิดความสัมพันธ์ในฐานะเป็นมนุษย์เหมือนกัน”

5. บัณฑิตา จารุมา (บัณฑิตา จารุมา, 2562) ได้สังเคราะห์ความหมายของสันติวัฒนธรรมจากบริบทของ คำที่สัมพันธ์กัน 2 คำ โดยอ้างอิงจากพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 และแคมบริดจ์ ดิกชันนารี (Cambridge Dictionary) ว่า “คำว่า สันติ ในภาษาไทยหมายถึง “ความสงบ” เช่น อยู่ร่วมกันโดยสันติ” ส่วนคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา” ดังนั้น คำว่า วัฒนธรรมเชิงสันติ (สันติวัฒนธรรม) ในความหมายของไทยจึงหมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะหรือวิถีชีวิตของหมู่คณะที่ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบหรือโดยสันติ ส่วนความหมายในภาษาอังกฤษ คำว่า “สันติ” ตรงกับคำว่า peace ส่วนคำว่า “วัฒนธรรม” ตรงกับคำว่า culture ความหมายของคำว่า peace มี 2 ความหมาย ได้แก่

ความหมายที่ 1 หมายถึง การปราศจากความรุนแรง (no violence) โดยอธิบายรายละเอียดไว้ว่า “freedom from war and violence, especially when people live and work together Happily without disagreements” ซึ่งหมายถึง เป็นอิสระจากสงครามและความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันและทำงานด้วยกันอย่างมีความสุข ปราศจากการเห็นแย้ง

ความหมายที่ 2 คือ สงบ (calm) โดยอธิบายรายละเอียดไว้ว่า “lack of interruption or of being annoyed by worry, problems, noise, or unwanted actions” ซึ่งหมายถึง สภาวะที่ถูกแทรกแซงหรือถูกรบกวนด้วยความกังวล ปัญหา เสียงรบกวน หรือการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ จากความหมายในภาษาอังกฤษ ข้างต้น จะเห็นได้ว่า คำว่า สันติ จะมีความหมาย 2 ระดับ **ระดับแรก** คือ สิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเรา ซึ่งหมายถึง การปราศจากสงครามหรือพฤติกรรมความรุนแรง **ส่วนระดับถัดไป** คือ ความสงบภายในใจ ซึ่งต้องปราศจากความกังวลหรือสิ่งรบกวน ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของคำว่า “สันติ” ในภาษาไทย

จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของ “สันติวัฒนธรรม” ข้างต้นสามารถสังเคราะห์สรุปเป็นภาพรวมของคำว่า “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” ได้ว่า “หมายถึง การใช้ชีวิตร่วมกันอย่างปกติสุขทั้งทางกายและทางใจของสมาชิกในสถานศึกษาโดยอาศัยปัจจัยหล่อเลี้ยงทางกายภาพและจากพลังสันติภายใน เช่น ความรัก ความเข้าใจ และความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้หลักวัฒนธรรมประเพณีและกฎเกณฑ์ที่ยอมรับกันได้

ลักษณะทั่วไปของสถานศึกษาที่มีสันติวัฒนธรรม

สถานศึกษาที่มีสันติวัฒนธรรมจะแสดงให้เห็นผลผลิตเชิงบวก เชิงสร้างสรรค์จากพฤติกรรมองค์กรโดยรวม 2 ด้าน ได้แก่

1. ด้านกายภาพ (ปรโตโมสะ) ได้แก่พฤติกรรมสิ้นไหลจากความสุขเชิงประจักษ์ของสมาชิกที่ได้บริโภคใช้สอยเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมอย่างปลอดภัยสวยงามภายในสถานศึกษา ซึ่งเป็นผลผลิตจากวิธีคิดที่อิงอาศัยปัจจัยเชิงเหตุและผลซึ่งก็คือวิจารณ์ญาณปัญญาของสถานศึกษา

2. ด้านจิตใจ (โยนิโสมนสิการ) ได้แก่ พฤติกรรมที่พึงประสงค์โดยรวมของสมาชิกในสถานศึกษาที่อนุমানได้ว่าเกิดจาก “วิจารณ์ญาณการคัดกรองด้วยเหตุผลอย่างสมดุล” ของสถานศึกษา ผลดอกออกผลเป็นวิถีปฏิบัติที่สร้างสรรค์มีความเป็นอารยะอย่างเป็นปกติวิสัยและถือเป็นปัจจัยสาเหตุของคุณลักษณะทางกายภาพ (ปรโตโมสะ)

องค์ประกอบของสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

1. องค์ประกอบด้านผู้เรียนหรือผู้บริโภค มีความเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติพื้นฐานด้านกายภาพและจิตใจของสมาชิกผู้เรียนในสถานศึกษาว่ามีแตกต่างกันทั้งในเชิงบวกและเชิงลบมาน้อยเพียงใด ตัวอย่างองค์ประกอบสำคัญหลัก ๆ ได้แก่

- 1.1 พื้นฐานด้านศีลธรรมจรรยา เช่น ความมีระเบียบวินัย ความขยันอดทน ความเมตตากรุณา
- 1.2 พื้นฐานภูมิคุ้มกันทางสังคม เช่น ความอดกลั้นต่อความคิดต่าง การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน
- 1.3 พื้นฐานด้านประชาธิปไตย เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพ เคารพกติกาการสังคม ความมีเหตุผลและ

เคารพให้เกียรติเพื่อนร่วมสังคม

- 1.4 พื้นฐานด้านสังคม เช่น จิตอาสา มนุษย์สัมพันธ์ การปรับตัว

ด้วยเหตุที่คุณสมบัติดังกล่าวมีผลต่อการพัฒนาที่สั้นไหลที่รวดเร็วหรือติดขัดล่าช้าจึงเป็นโจทย์ให้สถานศึกษาวิเคราะห์บริบทพื้นฐานของผู้เรียนว่ามาน้อยต่างกันอย่างไรซึ่งก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยโครงสร้างที่มาของแต่ละคน เช่น ครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา สุขอนามัย เป็นต้น

2. องค์ประกอบด้านสถานศึกษา เป็นองค์ประกอบด้านอำนาจและบทบาทหน้าที่ในการจัดประกายขับเคลื่อนทั้งด้านบริหารและการจัดการเรียนรู้ (ผู้บริหารและครูอาจารย์) ซึ่งมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ได้แก่

2.1 ด้านผู้บริหาร ให้ความสำคัญในการหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาของผู้บริหารทั้งภาครัฐและเอกชน คือ ความสามารถในการบริหารองค์กรที่ต้องอยู่บนฐานคิดที่มุ่งผลสัมฤทธิ์คือผลผลิต (output) ผลลัพธ์ (outcome) ผลกระทบ (impact) บนฐานของสันติวัฒนธรรม เช่น ใช้งบประมาณสร้างอาคารโดยคำนึงถึงประโยชน์ของการใช้สอย ความสะดวกสบาย มั่นคงปลอดภัยรวมถึงความสะดวกเรียบร้อยภายในอาคารเป็นหลักทั้งหมดล้วนอิงอาศัยกันอย่างเป็นพลวัตเพราะผลลัพธ์เหล่านี้ส่งผลต่อ “ความสุขทางใจหรือความเป็นปกติสุขของผู้เรียน” ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุของสันติวัฒนธรรม

2.2 ด้านบุคลากรทางการศึกษา เกี่ยวข้องกับครูอาจารย์ผู้มีบทบาทหลักคือ “จัดการเรียนรู้” สนองเป้าหมายของผู้เรียน และบุคลากรสนับสนุนบทบาทหลัก คือ “อำนวยความสะดวกให้การจัดการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ” ปัจจัยหนุนเสริมรวมของบุคลากรทั้งสองกลุ่ม คือ การสะท้อนบุคลิกภาพเชิงกัลยาณมิตร แก่ผู้เรียน เช่น การสื่อสารด้วยไมตรีจิต ความเห็นอกเห็นใจ การให้อภัยปรารณาดี การข้ามพ้นพฤติกรรมค่านิยมของเยาวชนยุคใหม่ ผลกระทบเชิงบวกของพฤติกรรมเหล่านี้ได้แก่ความรู้สึกอุ่นใจ ความไว้วางใจ ความเป็นปกติสุขของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น ครูยิ้มให้ผู้เรียนสะท้อนผลต่อเนื่องอย่างน้อยสองประการ ได้แก่ ความมีมนุษยสัมพันธ์และบุคลิกภาพที่ดีของครู อีกประการหนึ่งคือ “ความดีใจ ปลื้มใจ ความสุขใจ ความรู้สึกมีคุณค่า” ของผู้เรียนที่ได้รับจากครูซึ่งเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุของ “สันติวัฒนธรรม”

2.3 ด้านปัจจัยการเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับความพร้อมของอาคารสถานที่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ สื่อการเรียนรู้ปัจจัยเหล่านี้นอกจากส่งต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้แล้วยังเป็นสื่อกลางปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนอีกด้วย เช่น การร่วมเรียนรู้สื่อยุคใหม่ การร่วมจัดห้องปฏิบัติการ การส่งข้อมูลผ่านแอปพลิเคชัน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนสร้างความใกล้ชิดอบอุ่นให้เกิดขึ้นและเป็นสายพานให้เกิด “สันติวัฒนธรรมภายใน” ขึ้นด้วย

2.4 ด้านสภาพแวดล้อม เกี่ยวข้องกับบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่สวยงาม ปลอดภัยเอื้อต่อการพักผ่อนใจเป็นทัศนธาตุริยะเป็นผลสะท้อนกลับเป็นปัจจัยเหตุของสันติภายในที่สำคัญประการหนึ่ง

องค์ประกอบของสันติวัฒนธรรมในด้านของสถานศึกษามีสาระหลักอยู่ที่ความมุ่งมั่นใส่ใจของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาในการเสริมสร้างปัจจัยหนุนเสริมเชิงบวกด้วยจิตใจและบุคลิกภาพแห่งความเป็นกัลยาณมิตรเพื่อเติมเต็มความสุขกายสบายใจแก่ผู้เรียน

ปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

ให้เข้าใจร่วมกันในเบื้องต้นว่า “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” เป็นรูปแบบจำลองความสันติสุขหรือความปกติสุขของสมาชิกในสถานศึกษาเพื่อก้าวไปให้ถึงหรือแม้ยังไม่ถึงก็เห็นควรให้ก้าวต่อไปสู่อุดมการณ์ของสถานศึกษาที่มีหน้าที่พัฒนาคนแม้ว่าจะช้าหรือยากลำบากก็ตามที่เป็นดังนี้เพราะว่า “สันติวัฒนธรรม” (culture of peace) เป็นวิถีที่อยู่ในค่ายของ “สันติวิธี” ทำหน้าที่ต่อสู้กับ “ความรุนแรงทั้งด้านกายภาพและจิตภาวะของคน” ความรุนแรงดังกล่าวเกิดจากโครงสร้างที่มีเงื่อนไขหลายมิติทั้งมิติเศรษฐกิจ การศึกษา ครอบครัว และสังคม อาจรวมถึงสื่อต่าง ๆ ด้วย ซึ่งทุกมิติล้วนทำงานเป็นปัจจัยร่วมกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันหรือกล่าวโทษด้านใดด้านหนึ่งได้ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2548) ที่กล่าวมาทำให้เห็นได้ว่าเส้นทางการเข้าถึง “สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” จึงไม่ใช่เป็นเส้นทางที่ราบรื่นที่จะไปถึงอุดมการณ์คือสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาอย่างสมบูรณ์ได้ การสร้างสังคมสันติวัฒนธรรมเปรียบเหมือนกับการเหยาะเกลือที่ต้องค่อยๆ เหยาะ ไม่ได้เหยาะครั้งเดียวหมดขวด การอธิบายสังคมสันติวัฒนธรรมก็เช่นกันต้องค่อยๆ อธิบายทีละน้อย เพื่อให้แทรกซึม และเข้าใจอย่างลึกซึ้ง อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขที่แท้จริง อย่างไรก็ตามจะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา” ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงสาเหตุอาจไม่ใช่ปัจจัยสำเร็จรูปแต่สามารถบูรณาการหนุนเสริมให้สันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาที่มีอยู่ให้แข็งแกร่งเพิ่มขึ้นได้ โดย ขับเคลื่อนผ่านวิสัยทัศน์ นโยบายและแผนของผู้บริหาร ในส่วนของผู้สอนขับเคลื่อนผ่านการจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนมีส่วนร่วมบูรณาการหลักสันติวิธีอย่างเหมาะสมและ “บุคลิกภาพความเป็นกัลยาณมิตรของผู้สอน” เป็นเส้นทางสู่สันติวิธีที่สำคัญที่สุด บทความนี้จะเสนอตัวอย่างปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา ดังนี้

1. ปัจจัยหนุนเสริมด้านกายภาพ (ปรโตโฆสะ) เป็นปัจจัยเชิงกลียณมิตรที่แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาดีของสถานศึกษาที่จะรังสรรค์ความสะอาด ความสุขสบายให้แก่สมาชิก ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ด้านความสะอาดสบาย ได้แก่ ความทั่วถึงเพียงพอของปัจจัยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เส้นบอกแนวเขต ป้ายบอกเส้นทาง การประชาสัมพันธ์การปฏิบัติ ความทั่วถึงเพียงพอของสถานสุขภิบาล โรงอาหาร ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ที่หนุนเสริมให้สมาชิกปฏิบัติตนได้อย่างคล่องตัว

1.2 ด้านความสะอาดปลอดภัย ได้แก่ ความสะอาดปลอดภัยของอาคารสถานที่ในการบริโภคใช้สอย ตลอดจนห้องเรียน ห้องทำงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกมีความรู้สึกถึงความอบอุ่นปลอดภัยทั้งด้านชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินขณะใช้ชีวิตอยู่ในสถานศึกษา

1.3 ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิทัศน์ ทักษะภาพที่เป็นรมณีสถานหนุนเสริมให้เกิดความงดงาม ความสงบ ผ่านประสาทสัมผัสที่เป็นสายพานให้เกิดความเป็นกัลยาณมิตร เช่น การได้เห็นสิ่งที่เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม การได้ฟังเสียงไพเราะอ่อนหวาน ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะทางอารมณ์และสุขอนามัย สิ่งแวดล้อมเพื่อสันติเกี่ยวกับการสร้างปัจจัยให้ผู้เรียนและคนในสถานศึกษาได้พบเห็น ได้ยิน และรับรู้เรื่องราวทางสันติให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้และสามารถปฏิบัติผ่านการสอนแบบสถานการณ์จำลอง เช่น ชุมชนสันติสุข ห้องเรียนสมานฉันท์ เป็นต้น (บุญสิน ผิวขำ, 2560) 1.4 ด้านอาคารสถานที่ มุ่งไปที่ความเพียงพอเหมาะสมของอาคารสถานที่เพื่อการเรียนการสอน การใช้สอย ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นอกจากต่อการบริโภคใช้สอยแล้วยังส่งผลต่อความภูมิใจของเรียนด้วย

ภาพรวมของปัจจัยหนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษาด้านกายภาพมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสะอาดสบาย ปลอดภัยในการใช้ชีวิตที่มีความสุขซึ่งปัจจัยด้านนี้มีความเป็นเหตุเป็นผลกับปัจจัยด้านจิตใจด้วย

2. ปัจจัยหนุนเสริมด้านจิตใจ (โยนิโสมนสิการ) ได้แก่ ปัจจัยหนุนเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยรวมของสมาชิกในสถานศึกษาที่มาตรฐานรากคือ “วิจารณ์ปัญญา” ผลิดอกออกผลเป็นวิถีปฏิบัติที่สร้างสรรค์ฉายแสง

ความเป็นอารยชนอย่างเป็นปกติวิสัยและถือเป็นปัจจัยสาเหตุของคุณลักษณะทางกายภาพด้วย แสดงตัวอย่างให้เห็นในแต่ละด้าน ดังนี้

2.1 ด้านการยอมรับให้เกียรติในความเป็นมนุษย์ เราจะเห็นพฤติกรรมของสมาชิกในสถานศึกษาที่แสดงถึงการเคารพให้เกียรติใน“ศักดิ์ศรี คุณค่า” ของความเป็นมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ไม่ทะเลาะวิวาทหรือแม้กระทั่งทรมาณต่อกันทั้งทางกายหรือจิตใจ ไม่ดูถูกเหยียดหยามแม้ด้วยสีหน้าหรือแววตา อยู่ร่วมและยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคลได้อย่างเหมาะสม

2.2 ด้านความเคารพกฎเกณฑ์กติกาตามหลักประชาธิปไตย สมาชิกในสถานศึกษาเคารพในสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน ยอมรับและเคารพในกติกาของสถานศึกษา ไม่ใช้ด้วยอารมณ์เหนือเหตุผล

2.3 ด้านความรักความเมตตา เราจะสัมผัสความงดงามในวิถีปฏิบัติของสมาชิกที่มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน ให้อภัยต่อกันจากบุคลิกภาพที่เป็นกัลยาณมิตร เช่น ทำ พูด คิดที่เกื้อกูลต่อกัน “มีความเป็นสังคมแห่งศีลธรรมสูง”

2.4 ด้านสืบสานวัฒนธรรมประเพณี การกระทำที่แสดงถึงการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของสังคม เราจะพบเห็นสถานศึกษาเป็นผู้นำสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น ไหว้ครู ถวายเทียนพรรษา เวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา ศิลปะการแสดงตามเชื้อชาติศาสนา

2.5 ด้านความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การร้องเพลงชาติ การไหว้พระสวดมนต์ตามหลักศาสนาของตน การร้องสรรเสริญบารมีหรือการแสดงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

ภาพรวมของปัจจัยหนุนเสริมด้านจิตใจเกี่ยวกับการสร้างบริบทของสถานศึกษาให้หนุนเสริมสันติวัฒนธรรมในด้านจิตใจ (โยนิโสมนสิการ) เพื่อช่วยบ่มเพาะสร้างฐานคิดเชิงสันติจากวิถีวิจารณ์ปัญญาส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเชิงสันติภายนอกอีกชั้นหนึ่ง

ประโยชน์คุณค่าของสันติวัฒนธรรมในสถานศึกษา

1. สถานศึกษาได้สนองตอบความคาดหวังของสังคมโดยใช้หลักสันติวิธีเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาพัฒนาบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านกายภาพ (ปัจจัยเสริมสันติภายนอก)และจิตใจ (ปัจจัยเสริมสันติภายใน) ทั้งนี้เพราะสันติวิธีเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณสมบัติ “สันติภายใน” แก่นักศึกษาเพื่อนำไปสู่การเกิด “สันติภายนอก” ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่า “ผู้เรียนที่ได้รับการพัฒนาทางกายและใจโดยวิถีการทางสันติวิธีนอกจากจะออกไปสร้างประโยชน์แก่ตนเองและสังคมแล้วจะสร้างปัญหาแก่สังคมน้อยมาก”

2. สถานศึกษาได้สร้างแบบจำลองสังคมสันติสุขแก่ผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนได้บูรณาการซึมซับวิถีชีวิตที่ได้รับการพัฒนาทั้งด้านกายภาพและจิตใจและผ่านกระบวนการขัดเกลาจากสถานศึกษาถ่ายทอดสู่ครอบครัวสังคมในอนาคตต่อไปอีกทั้งใช้เป็นฐานในการแก้ปัญหาพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนต่อไป

3. สถานศึกษาใช้กระบวนการของสันติวิธีแก้ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในสถานศึกษาให้ลดลงได้ เช่น การทะเลาะวิวาท การหนีเรียน การรับน้องที่รุนแรง การออกกลางคันเนื่องมาจากการปรับตัวด้านสังคมเพราะพบว่าปัจจัยที่อิทธิพลต่อการตัดสินใจลาออกกลางคันของนักเรียนมากที่สุดคือปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในทางสังคมของนักเรียน (มาติกา โกชมงค์ และภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร, 2561) ทั้งนี้เพราะ สันติวัฒนธรรมถือเป็นหัวใจของสายใยทางคมที่ช่วยให้ทุกคนเข้าใจและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

เอกสารอ้างอิง

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2555). สันติวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา.

- จรัญ ภัคดีธนากุล. (2556). นักกฎหมายกับ การพัฒนาระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2548). ความรุนแรงและสันติวัฒนธรรมในสังคมไทย. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2566 จาก <https://prachatai.com/journal/2005/06/4261>
- บัณฑิตา จารุมา. (2562). วัฒนธรรมเชิงสันติสำหรับครู. วารสารมหาจุฬาราชการ, 6(2), 382-396.
- บุญสิน ผิวขำ. (2560). ชีวิตกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: จิตร์วัฒน์.
- พระครูอุทุมพรภักตธรรม และพระครูสุธีคัมภีรญาณ. (2563). ความสัมพันธ์การขัดเกลาทางสังคมกับแนวคิดการขัดเกลาทางสังคม ในพระพุทธศาสนา. Journal of Buddhist Education and Research, 6(2), 358-369.
- มาติกา โภชฌงค์ และภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจลาออกกกลางคันของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2563). สันติวัฒนธรรมในสถาบันการเมือง เพื่อเสริมสร้างกระบวนการปรองดองของประเทศ กรณีศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2566 จาก <https://www.kpi.ac.th/knowledge/book/data/1013>
- Lewis Coser. (1956). The Function of Social Conflict. United States of America: Beyond Intractability.